

Оригинални научни рад

УДК 314.117(497.11)
911.3:312(497.11)
Original scientific article

Снежана Вујадиновић
Мирјана Гајић

ОГРАНИЧЕЊА ДЕМОГРАФСКОГ И ПРОСТОРНО- ФУНКЦИОНАЛНОГ РАЗВОЈА НАСЕЉА ОПШТИНЕ КНИЋ

Извод: Рад садржи анализу демографских и функционалних промена у насељима општине Кнић. Утврђена су бројна ограничења демографског и функционалног развоја насеља, настала као резултат вишегодишње депопулације и привредне стагнације. Анализом функционалне трансформације и хијерархије насеља омогућен је увид у савремено стање насеобинске мреже и идентификована насеља као потенцијални иницијатори друштвено-економског развоја општине.

Кључне речи: мрежа насеља, демографска величина, функције, хијерархија, центар.

Abstract: The paper analyses demographic and functional changes in the settlements of the municipality of Knic. Numerous limitations have been established in demographic and functional development of the settlements. They appeared as the result of a long-range depopulation and economic stagnation. By analysis of functional transformation and hierarchy of settlements, the inspection into contemporary state of the settlement net has been enabled and settlements as potential initiators of socio-economic development of the municipality have also been identified.

Key words: settlement net, demographic size, functions, hierarchy, center.

Увод

Територија општине Кнић обухвата 36 насеља лоцираних око средњег тока реке Груже и њених притока. Укупна површина издвојене просторне целине износи 412,98 km². Мрежу насеља општине Кнић одликује хетерогеност демографских, социоекономских и функционалних обележја. На просторну организацију мреже насеља, њен развој и промене, утицао је комплекс природних и антропогених фактора.

Физичкогеографски фактори одредили су положај и територијални развој насеља, као и структуру насеобинске мреже. Њихов развој најнепосредније је повезан са ресурсима природно географске основе. Физичко-географска обележја територије општине погодују пољопривредној

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 146015, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Ограничења демографског и просторно-функционалног развоја насеља...

производњи, па је просперитет и функционални развој насеља базиран на аграрној функцији, као општој и водећој. Већина насеља временом је развила додатне функције (културно-просветна, здравствена, индустријска и др.) и допринела функционалној хетерогености простора.

Развој индустрије у Крагујевцу, Краљеву и Горњем Милановцу условио је социоекономску и просторну покретљивост руралног становништва општине у поменуте урбане центре, односно из примарних у секундарне и терцијарне делатности. Захваљујући развоју индустрије током друге половине XX века, насеље Кнић се развило у најважнији центар рада за сопствено и становништво уже околине. Зона функционалног утицаја Кнића остала је релативно мала, без већег утицаја на просторни размештај становништва изван граница општине. Све то се одразило на карактер демографских процеса и функционалних промена у мрежи насеља општине Кнић.

Мрежа насеља

Основни демографски индикатори представљају пре ограничавајући фактор, него потенцијал у развоју мреже насеља. По попису становништва из 2002. године, у општини Кнић живело је 16.148 становника. Услед снажних емиграционих процеса и негативног природног прираштаја, број становника је у периоду 1961.2002. смањен за 36,9%, при просечној годишњој стопи од -11%. Сва насеља општине су депопулациона, изузев Грабовца, који у поменутом раздобљу има позитиван демографски развој. Емиграција из села у околне градске центре није мимоишла ни Кнић, који у том периоду бележи негативну стопу раста од - 0,2 %.

Средња густина насеља износи 8,7 на 100 km². Просечна површина територије по једном насељу је 11,5 km² и у вези је са густином мреже насеља. Просечно растојање између насеља је 3,38 km. Неравномеран размештај становништва одраз је постојања општинског центра и низа малих насеља у његовом окружењу. Степен хомогености система насеља, изражен преко коефицијента дисперзије (k) износи 0,84. Вредност коефицијента дисперзије одражава повећану хетерогеност система насеља али истовремено указује да на овом простору не постоји изразити пол концентрације који би повећао вредност коефицијента изнад 1,0.

Села општине Кнић су демографски мала, при чему ниједно насеље нема статус градског. Највеће насеље је Кнић, који је уједно општински центар. На диспропорцију у демографској величини насеља утицали су физичко-географски и друштвено-историјски фактори. Постојеће разлике у просечној величини насеља резултат су различитог степена привредног развоја као и расположивих природних потенцијала појединих делова општине. Просечна величина насеља у периоду од 1961-2002. године смањила се са 711,1 на 448,5 становника.

Limitations of demographic and spatial-functional development of settlement...

Табела 1. – Класификација насеља према броју становника 1961. године

Категорија	Број насеља	Број становника	% у укупном становништву	Просечан број становника
до 100	-	-	-	-
101-200	-	-	-	-
201-500	14	4.917	19,2	351,2
501-1000	14	9.629	37,6	687,8
1001-1500	6	7.065	27,6	1177,3
1501<	2	3.988	15,6	1.994
Укупно	36	25.599	100,0	711,0

Извор: РЗС. *Попис становништва, домаћинства и станова 2002. Упоредни преглед броја становника и домаћинства. Подаци по насељима и општинама, књ. 9, Београд, 2004.*

Структура насеља по величини изменила се у поменутом периоду, при чему је порастао број малих насеља. То су углавном насеља на побрђу и брдско-планинском ободу, где су потенцијали за интензивну пољопривредну производњу оскудни а саобраћајна опремљеност недовољна. Насеља са малим бројем становника имају неповољну основу за развој и организовање разних услуга које би допринеле бољем квалитету живљења (школство, комунално опремање, трговина, здравство, птт саобраћај и др). Популационо највећа насеља, чији је број знатно опао у том периоду, одржала су се захваљујући повољном положају, плодним атарима и функцијама које су у међувремену развила.

Табела 2. – Класификација насеља према броју становника 2002. године

Категорија	Број насеља	Број становника	% у укупном становништву	Просечан број становника
до 100	1	29	0,2	29
101-200	6	1.034	6,4	172,3
201-500	18	5.954	36,9	330,8
501-1000	10	6.837	42,3	683,7
1001-1500	-	-	-	-
1501<	1	2.294	14,2	2.294
Укупно	36	16.148	100,0	448,5

Извор: РЗС. *Попис становништва, домаћинства и станова 2002. Упоредни преглед броја становника и домаћинства. Подаци по насељима и општинама, књ. 9, Београд, 2004.*

Структура насеља по популационој величини се у периоду од 1961-2002. знатно изменила:

– Почетком периода, у општини Кнић није било насеља са мање од 200 становника. Временом, број популационо најмањих насеља, повећан је на 7 (Бајчетина, Врбета, Дубрава, Кикојевац, Коњуша, Кусовац и Суморовац). Становништво ове категорије насеља чинило је 2002. године 6,6% популације општине.

Ограничења демографског и просторно-функционалног развоја насеља...

– Број насеља од 201 до 500 становника повећан је са 14 на 18 (Љубић, Топоница, Рашковић, Радмиловић, Опланић, Љуљаци, Лесковац, Кнежевац, Забојница, Жуње, Драгушица, Гружа, Гривац, Брњица, Брестовац, Бечевица, Баре и Балосаве). У насељима ове категорије живело је 1961. године 19,2% популације, а 2002. 36,9%.

– Број насеља од 501 до 1.000 становника смањен је са 14 на 10, а учешће становништва у њима повећано са 37,6% (1961.) на 42,3% (2002.). Овој категорији припадали су 2002. године: Борач, Бумбарево Брдо, Вучковица, Грабовац, Губеревац, Гунцати, Липница, Пајсијевић, Претоке и Честин.

– Број насеља од 1.001 до 1.500 становника је најдрастичније опао. По последњем попису, на територији општине није било насеља ове категорије, за разлику од 1961. када их је било 6. Једино насеље, са преко 1.500 становника је Кнић (2.294 ст.). У периоду 1961-2002. насеље је бележило благе демографске осцилације али није бројало више од 2.500 становника.

Морфолошка хетерогеност терена (котлинско-долински и брдско-планински рељеф) условила је разноврсност топографских положаја насеља. Према положају насеља у односу на крупне морфолошке облике, насеља општине Кнић могу се поделити у три групе: насеља на котлинској равни, на побрђу и брдско-планинска насеља. Насеља на побрђу су најбројнија. Свој положај везују за обод Гружанске котлине, морфолошку границу котлине и околних планина. тј. контакт двеју различитих привредних целина. Терени нижи од зоне насеља представљени су морфолошким облицима котлинске равни (алувијалне равни и речне терасе) који су најпогоднији за пољопривреду. Изнад зоне насеља су виши терени Рудника, Лешевца и Гледићких планина, који су под шумском и травном вегетацијом али и знатним учешћем ораничних површина.

Насеља су по морфолошкој структури непланска, разбијена, што у великој мери отежава комунално опремање и организацију саобраћаја. Поменути проблем присутан је и код популационо већих и по функцијама значајнијим насељима.. Морфологија терена као и разбијени тип насеља, условили су да поједина насеља својим положајем захватају два или више висинска појаса. Нарочито је то изражено код просторно јако разбијених насеља (Честин, Коњуша, Брестовац) где најнижи делови насеља заузимају обод котлине а највиши, планинске стране околних планина. Изузетак чине насеља малих атара која су искључиво на котлинској равни. Висинско простирање ових насеља је, услед благе рашчлањености рељефа мало, и износи неколико десетине метара (Гривац, Брњица, Дубрава и др.).

Опадање броја становника присутно је у свим висинским појасевима, при чему су депопулациони процеси најизразитији у насељима на

Limitations of demographic and spatial-functional development of settlement...

побрђу и брдско-планинском ободу. Истовремено је порастао удео становништва најниже висинске зоне, до 320 m надморске висине. По последњем попису, најнижи и средњи висински појас насељава приближно једнак број становника.

Табела 3. – Вертикална дистрибуција насеља по висинским зонама

Висинске зоне	Насеља	Становништво				Индекс броја становника 2002./1961
		1961.		2002.		
		Бр.	%	Бр.	%	
До 320 m н.в.	15	10.138	39,6	7.372	45,7	72,7
320-420 m н.в.	18	14.507	56,7	8.333	51,6	57,4
420-680 m н.в.	3	954	3,7	443	2,7	46,4
Укупно	36	25.599	100,0	16.148	100,0	63,1

Извор: РЗС. *Попис становништва, домаћинства и станова 2002. Упоредни преглед броја становника и домаћинства. Подаци по насељима и општинама, књ. 9*, Београд, 2004.

Најнижа висинска зона, до 320 m н.в., обухвата 15 насеља лоцираних у средишњем делу Гружанске котлине. У тој зони живело је 1961. године 10.138 становника или 39,6% укупне популације а 2002. године 7.372 становника или 45,7%. Најнижи појас бележи пораст учешћа становништва. Известан број насеља успео је, захваљујући повољностима свог положаја и атара, да одржи број становника. То су популационо најзначајнија насеља - Кнић, Губеревац и Грабовац. Пораст учешћа становништва ове зоне није резултат демографског раста Кнића (у периоду од 1961. до 2002. Кнић бележи смањење броја становника), као ни значајнијег пресељавања становника из планинских у котлинска насеља, већ интензивнијег опадања броја становника у вишим зонама.

Највећи број насеља (18) смештен је у висинском појасу од 320 до 420 m н.в. То су насеља на побрђу, смештена на контакту котлинске равни и подгорине околних планина. У поменутој висинској зони живело је 1961. год. 14.507 становника, а по последњем попису 8.333. Учешће становништва овог појаса у укупној популацији смањено је са 56,7% на 51,6%.

У висинском појасу од 420 до 680 m н.в. налазе се 3 насеља: Бајчетина, Брестовац, и Коњуша. Број становника у овој зони смањено се од 1961. до 2002. године за 56,3%. Учешће становништва највиших делова општине у укупној популацији је занемарљиво и износи 2,7%.

Социоекономска и функционална трансформација

Процес деаграризације и просторног размештаја становништва одвијао се спонтано и неплански, што је имало за последицу и различит степен социоекономске трансформације појединих насеља општине. Комплексне промене руралне средине нису свуда биле подједнаког интензитета.

За општину Кнић карактеристична је секундарна урбанизација која се, у појединим деловима територије, манифестовала бројним променама и трансформацијом чисто-аграрних у неаграрна насеља. На интензитет социоекономске промена насеља утицало је више фактора. Међу најважнијим издвајају се саобраћајно-географски положај насеља, близина и повезаност са околним градским насељима, развијеност одређених функција. Процес социоекономске трансформације највише је одмакао у насељима која су лоцирана поред магистралних и регионалних саобраћајних праваца.

На основу модела за одређивање степена социоекономске трансформације (урбаности) насеља, издвојено је четири типа насеља: више урбанизована, мање урбанизована, на прагу урбаности и рурална. По попису из 1991. године највиши степен социоекономске трансформације имало је насеље Гружа. Насеље је високо урбанизовано са највећим учешћем непољопривредних домаћинстава (51,9%) и радника у укупном активном становништву које обавља занимање (84,8%), као и најмањим учешћем активног пољопривредног у укупном активном становништву (8,6%).

Највеће насеље општине - Кнић имало је по социо-географском критеријуму атрибуте мање урбанизованог насеља. На прагу урбанизације налазила су се села: Вучковица, Грабовац, Губеревац, Коњуша, Љубић, Пајсијевић и Топоница. Већина насеља је рурална са најнижим степеном социоекономских промена.

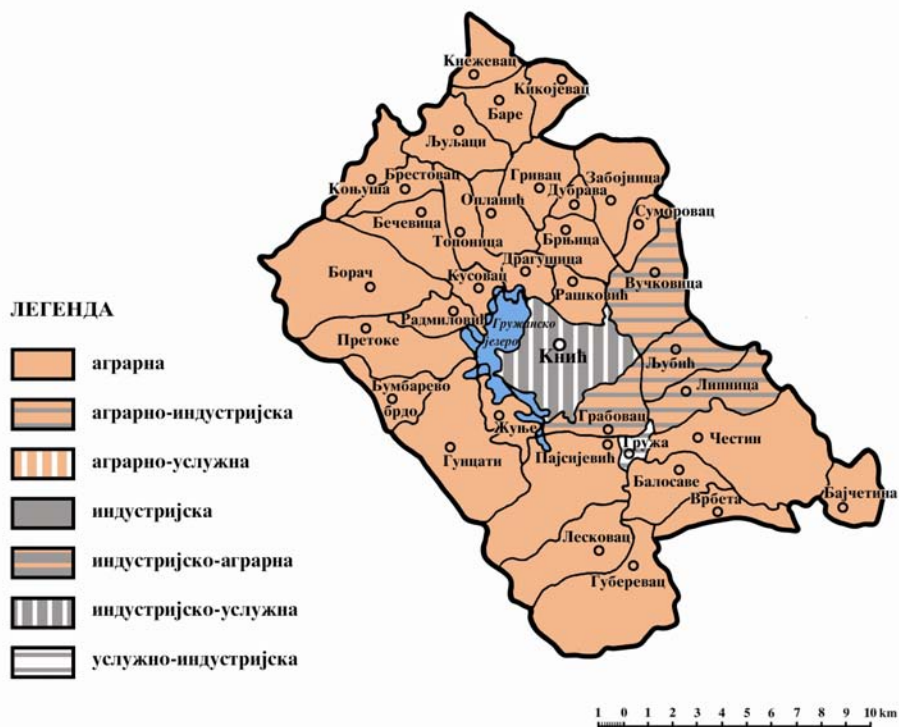
У периоду 1991-2002. год. дошло је до смањења учешћа активног пољопривредног становништва у активној популацији са 64,5% на 42,30%, али је оно остало релативно високо. Удео домаћинстава без пољопривредног газдинства порастао је у истом периоду са 12,5% на 17,0%. Незнатно повећање броја домаћинстава без пољопривредног газдинства указује на спор процес социоекономске трансформације већине руралних насеља. Интензивније социоекономске промене у виду смањења учешћа активног пољопривредног у укупном активном и повећања удела непољопривредних домаћинстава имало је након 1991. год. само насеље Жуње.

Процеси депопулације, деаграризације и привредне стагнације имали су за последицу не само социо-економске већ и функционалне и физиономске промене у мрежи насеља, које услед изражене депопулације, у највећем делу општине имају негативну тенденцију. Главни иницијатор и носилац функционалних односа у проучаваном простору је Крагујевац, чија се водећа улога манифестовала у организацији материјалне производње (погони крагујевачке индустрије у Книћу, Гружи и Топоници) и организацији услужних делатности (трговина, здравство, просвета, банкарство, осигурање, ПТТ и др). Утицај Краљева и Горњег Милановца у просторно-функционалној организацији насеља општине Кнић је слабији. Најтешња веза околних градова и аграрног простора општине Кнић постоји у сфери пољопривредне производње. Поменуте функционалне везе

Limitations of demographic and spatial-functional development of settlement...

градских центара и насеља општине Кнић у малој мери су се одразиле на укупни привредни развој. Територија општине Кнић била и остала аграрно, рурално залеђе, па је просторно-функцијска структура мреже насеља релативно хомогена, са благо наглашеним поларизацијским карактером.

У мрежи насеља издваја се својим функцијама Кнић као централно насеље и општински центар. Поједина насеља су у другој половини XX века развила одређене функције које нису у већој мери иницирале социоекономску и функционалну трансформацију насеља као и успоравање негативних демографских и привредних токова. Процес деаграризације највише је одмакао код насеља у којима постоје мањи индустријски капацитети и институције терцијарно-квартарног сектора (Кнић, Грабовац, Гружа, и Жуње.).

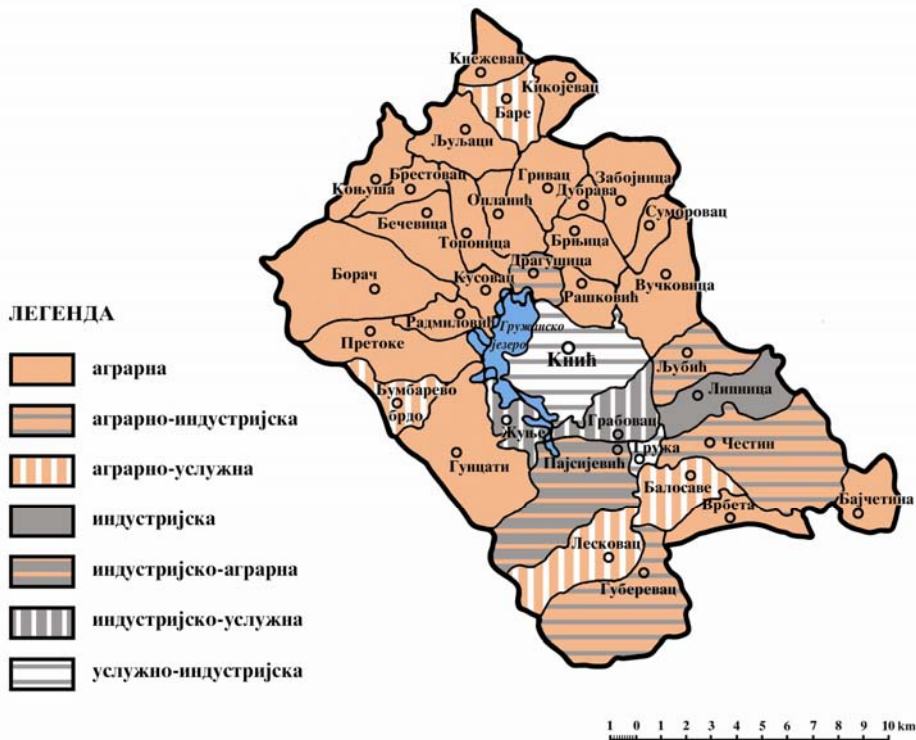

Слика 1. Функционални типови насеља 1991.

По попису из 1971. године сва насеља општине, изузев Груже, била су монофункционална и имала аграрна обележја. Територија општине развијала се као хомоген аграрни простор. У то време Гружа се развијала као услужно-аграрно место захваљујући институцијама из терцијарно-квартарне сфере делатности. Остала насеља, укључујући централно насеље - Кнић, била су монофункционална тј. имала аграрна обележја.

Ограничења демографског и просторно-функционалног развоја насеља...

Динамичнија функционална трансформација насеља наступила је седамдесетих а нарочито осамдесетих година 20 века. До 1991.године аграрни карактер задржало је 30 насеља или 83,3%. Аграрних насеља било је највише у брдско-планинском ободу, који је највећим делом демографски и привредно пасиван. Хомогеном аграрном простору припадала су и бројна популационо мала насеља котлинског дела. Под директним и индиректним утицајем Кнића и суседних градских центара (ван општине) код појединих сеоских насеља наступа интензивнији процес диверсификације функција. Саобраћајно добро повезана са Книћем, Крагујевцом, Чачком, Горњим Милановцем и Краљевом, та села у међувремену развијају функцију рада, управе, образовања и сл.

Слика 2. Функционални типови насеља 2002.

Године 1991. издвајала се зона изразитије функционалне трансформације насеља. Четири насеља поменуте зоне имала су 1991. године аграрно-индустријска обележја (Вучковица, Љубић, Грабовац и Липница). Највећи степен функционалне трансформације бележили су Кнић и Гружа. Кнић је захваљујући развоју функција рада, управе, образовања, из аграрног прерастао у индустријско-услугно насеље. Утицај Кнића на

функционалну трансформацију непосредног окружења био је најизразитији у насељу Гружа, које се из услужно-аграрног развило у услужно-индустријско насеље. Функционална трансформација поменутих насеља условила је да она временом постану центри којима гравитирају чисто аграрна насеља у окружењу.

Функционални развој насеља после 1991. године праћен је смањењем учешћа примарног и повећања удела активног становништва у секундарним и терцијарним делатностима. По попису из 2002. године, 22 насеље или 61,1% задржало је чисто аграрне одлике. Већина њих припада категорији најмањих насеља, са најнеповољнијим демографским обележјима. Функционалне одлике ових насеља нису искључиво одраз неповољности географског положаја и природних потенцијала. Напротив, аграрна насеља са израженом демографском стагнацијом, срећу се и у најплоднијим и саобраћајно веома добро повезаним деловима општине. Традиционална аграрна функција многих ратарских и сточарских села, због малог броја становника и неповољне старосне структуре, тиме је угрожена.

У неаграрним насељима дошло је до битнијег реструктурирања активног становништва из примарних у секундарне и терцијарне делатности. Статус аграрно-индустријских насеља стекла су у међувремену 4 насеља (Драгушица, Губеревац, Честин и Љубић) а аграрно-услужних 4 (Бумбарово Брдо, Лесковац, Балосаве и Баре). Липница је по попису 2002. године индустријско насеље захваљујући лицима у то време запосленим у локалном руднику гипса, као и радницима у Книћу и Крагујевцу. Индустријско-аграрном типу припало је насеље Пајсијевић а индустријско-услужном Грабовац и Жуње. Кнић је од 1991.- 2002. својим развојем успео да очува старе и развије нове функције које ће му дати обележје услужно-индустријског насеља. Том типу насеља, захваљујући близини и утицају градских центара у окружењу, као и развијеним сопственим функцијама, припада и насеље Гружа.

Насеља која су забележила позитивне структурне промене, будућим развојем производних и услужних функција могу стимулативно да делују на просторно-функционалну организацију непосредне околине. Компаративне предности, као што су повољан саобраћајни положај, демографска величина и структура делатности имају поред Кнића и Вучковица, Губеревац, Гунцати и Грабовац. Гружа и поред малог демографског потенцијала (202 становника) својим већ развијеним функцијама може да утичу на територијалну прераспodelу функција у свом непосредном окружењу.

Последњих година депопулациона и демографски мала села изгубила су неку од функција. Тако је престала са радом пошта у Бумбаровом Брду 2005, здравствена амбуланта у Равном Гају (Вучковица), сточна пијаца у Љуљацима и др. Домови културе, који су до деведесетих година

радили у већини насеља, сада су изузев Кнића, остали без функције. Многим четвороразредним школама прети гашење.

Структурне промене појединих насеља и њихов прелазак у квалитивно виши функционални тип најчешће није био израз њиховог свеобухватног друштвеноекономског развоја већ последица демографске величине и већег учешћа активног становништва у секундарним и терцијарним делатностима.

Функционална хијерархија насеља

Економска поларизација и демографска концентрација на проучаваној територији слабо је изражена, што је условљено константном демографском и привредном стагнацијом на читавом простору. Мрежа насеља одликује се слабо израженом вертикалном хијерархичношћу и одсуством хијерархије центара што је последица наслеђа¹ и релативно ниског степена социоекономске и функционалне трансформације насеља. На структури мреже насеља у великој мери је утицало одсуство већег градског центра који би имао доминантну улогу у променама просторног размештаја становништва, развоју привредних токова и функцијској трансформацији осталих насеља. Већина насеља је слабо функционално повезана и функционално диверсификована, са одсуством развијенијих услужних центара.

У функционалној хијерархији издвојила су се 4 нивоа насеља. Насеље I реда и главни носилац централних функција је Кнић који је по величини и функцијској структури најважније насеље општине. Политичко-управна, привредна, социјална и друге функције издвајају поменуто насеље у насеобинској мрежи. Територијални домет његових функција најачи је унутар граница територије општине, док је ван граница општине његов утицај веома слаб.

Одлике центара заједнице села имају Гружа и Топоница. Насеља одликује изражена нодалност и функције микроразвојних центара, па спадају у центре II реда.

¹ Половином XX века мрежа насеља општине Кнић (тада Гружанског среза) одликовала се одсуством хијерархије центара и била одраз опште привредне неразвијености. Поред сеоских варошица (Кнић и Гружа), није постојало насеље које би по својим функцијама имало улогу сеоског центра и представљало у функционалном смислу спону између варошица и примарних насеља. „За даљи привредни развој среза потребно би било успоставити следећу организацију насеља: у средишту територије, на раскрсници уздужних и попречних саобраћајних линија, у Равном Гају, образовати сеоски центар са свим општим културним и привредним установама; између сеоског центра и општине устројити низ нових центара који ће проширити и допунити улогу постојећих сеоских варошица. Сеоска насеља кратким путевима се могу везати за своје нове центре” (Којић, 1953.).

Limitations of demographic and spatial-functional development of settlement...

- Центри заједнице села одређени су на основу више параметара:
- значај и улога насеља као центра у мрежи насеља (величина насеља, степен концентрације радних места, степен развијености јавних служби)
 - значај и улога насеља као центра развоја (смер и интензитет демографских промена и интензитет функционалних промена)
 - географски положај и физичко географске погодности терена у циљу просторно-функционалних веза са непосредним залеђем
 - постојање производних погона и институција терцијарно-квартарне сфере (осмогодишња основна школа, амбуланта, пошта и др.)

Табела 4. – Функцијска међузависност насеља општине Кнић

Примарни центар регије	Центар заједнице села	Сеоски центри	Примарна сеоска насеља
Кнић	Кнић	Бумбареве брдо	Радмиловић Претоке Гунцати Жуње
		Кнић	Драгушица Рашковић
		Забојница	Дубрава Брњица Суморовац Забојница
		Вучковица	
	Гружа	Гружа	Грабовац Пајсијевић Липница Честин Балосаве Бајчетина Љубић
		Губеревац	Врбета Лесковац
	Топоница	Баре	Кикојевац Кнежевац Љуљаци
		Топоница	Опланић Гривац Кусовац Брестовац Бечевица Коњуша Борач

Сеоски центри, као насеља III реда, по функцијама заостају за центрима заједнице села и представљају трећи хијерархијски ниво. Некономске или јавне функције имају посебан значај у сагледавању функција насеља и његовог места и улоге у насеобинској мрежи. По развијеним функцијама терцијарно кварталног сектора (осморазредна основна школа, здравствена амбуланта, пошта) издвајају се сеоски центри (Баре, Губеревац и Забојница).

Највећи број насеља припада категорији примарних сеоских насеља тј. IV четвртог и најнижем хијерархијском нивоу. То је најбројнија категорија насеља у којима доминира искључиво аграрна функција. По правилу су најмања насеља. Срећу се у морфолошки различитим целинама: котлинско-долинском делу, на побрђу и брдско-планинском ободу. Демографска кретања поменутих насеља су најнеповољнија.

Изузев Кнића, већина центара II и III реда имају слаб централитет и мало поље утицаја које обухвата само аграрна насеља у свом непосредном окружењу. Уколико би се њихов демографски и функционални капацитет упоредио са сличним насељима другог, економски развијенијег простора, она би објективно имала нижи статус. Бржим развојем тих насеља могли би се успорити депопулациони процеси на највећем делу општине. При том предност имају популационо већа насеља са најповољнијим саобраћајно-географским положајем.

Закључак

Почетком XXI века демографска и економска поларизација Србије је све наглашенија, па територију општине Кнић можемо дефинисати као рурално залеђе већих урбаних система у Шумадији и Западном Поморављу. Насеља општине Кнић обухваћена су током друге половине XX и почетка XXI века демографским и функционалним променама Насеобинску мрежу одликује високо учешће демографски малих и чисто аграрних насеља.

Интензивнијом социоекономском и функционалном трансформацијом обухваћено је последњих деценија мали број насеља (котлинска насеља и насеља у непосредном окружењу Кнића), док је већина задржала чисто руралне и аграрне одлике. По демографским и функционалним обележјима, Кнић је најважније насеље коме гравитирају сва села општине. Кнић у хијерархији насеобинске мреже има улогу централног места тј. насеља I реда. Од градских центара ван општине, највећи утицај на савремене функционалне и социоекономске промене има Крагујевац, који је значајно исходиште већине дневних миграната општине Кнић.

Постојећа просторно-функционална структура мреже насеља оптерећена је бројним проблемима који се манифестују у свеукупном раз-

воју руралних насеља и целокупне територије. Унапређење постојеће структуре мреже насеља подразумева привредно активирање насеља на бази сопствених природних ресурса. Тиме би се успорили депопулациони процеси као највећи развојни проблем овог дела Шумадије

Литература

- Дерић, Б., Адамовић, Ј. и Тошић, Д. (2003). *Демоекономске компоненте регионализације и урбанизације*. Демографске основе регионализације Србије. Београд: Географски институт „Јован Цвијић”, САНУ, Посебно издање, књ. 54.
- Драгић, М. (1921). Гружа. *Српски етнографски зборник*, 21.
- Којић, Б. (1953). Проблем реорганизације насеља у Гружи. *Гласник САНУ*, Београд: Научна књига, књ. V, св. 1.
- Тошић, Д. (1999). *Просторно-функцијски односи и везе у нодалној регији Ужица*. Београд: Географски факултет, докторска дисертација.
- Вујадиновић, С. (2007). *Регионалногеографско проучавање Груже*. Београд: Географски факултет, докторска дисертација.
- Истраживања на терену.
- *** (1996). Упоредни преглед броја становника и домаћинства, Подаци по насељима и општинама. *Попис становништва 1991* (књ. IX). Београд: Савезни завод за статистику.
- *** (1974). Активно становништво према делатности, Подаци по насељима. *Попис становништва 1971* (књ. X). Београд: Савезни завод за статистику.
- *** (1994). Активност и пол, укупно становништво и основни скупови становништва у земљи, *Попис становништва 1991* (књ. VII). Београд: Савезни завод за статистику.
- *** Документација. Активно становништво по делатности, Подаци по насељима. *Попис становништва 1991* (I и II део). Београд: Савезни завод за статистику.
- *** (2003). Активност и пол, становништво према активности и полу, *Попис становништва, домаћинства и станова 2002* (књ. 5). Београд: Републички завод за статистику.
- *** (2004). Делатност и пол, активно становништво које обавља занимање, Подаци по насељима. *Попис становништва, домаћинства и станова 2002* (књ. 6). Београд: Републички завод за статистику.
- *** (1994). Домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондери домаћинства, *Попис становништва 1991* (књ. 8). Београд: Савезни завод за статистику.
- *** (2004). Пољопривредно становништво, Подаци по насељима. *Попис становништва 2002* (књ. 7). Београд: Републички завод за статистику.

*** (2004). Домаћинства према поседовању пољопривредног газдинства и броју чланова, *Попис становништва 2002* (књ. 11). Београд: Републички завод за статистику.

Snežana Vujadinović
Mirjana Gajić

**LIMITATIONS OF DEMOGRAPHIC AND SPATIAL-FUNCTIONAL
DEVELOPMENT OF SETTLEMENTS IN KNIC MUNICIPALITY**

Summary

Settlements of Knic municipality are included into intensive demographic, socio-economic, functional and physiognomic changes. Demographic changes in most of the settlements represent the limiting factor of the development. The changes are characterized by constant reduction in demographic size of settlements and aggravation of all demographic indexes. Thanks to suitable traffic-geographical position and acquired functions, the settlements of valley part of the municipality make the area of more intensive socio-economic and functional transformation. Carriers of economic development are Knic, Toponica and Gruza. Except mentioned settlements, suitable location-developmental potentials also have Vuckovica (Ravni Gaj), Bumbarevo brdo, Bare, Zabojnica and Guberevac. Parallel with industry (opening of small and medium enterprises on basis of local raw materials) the settlements should develop trade, educational, catering and craft activities. Thus, conditions would be created for optimal arrangement of population, productive, servicing and public-social functions as well as for the reduction of depopulation processes. Settlements of mountain part of the municipality have the most unsuitable demographic characteristics and they represent relatively homogeneous agrarian area.